

Jacques Roubaud **A Boston romance**

(részlet
**A nagy
londoni tűzvész
című regényből**)

173. (19. §) Érzéki szenvedélyem erotikus ábrándozása

Az USA-ban tett látogatásom alatt elég korán rászoktam: péntek délutánonként, az órák után (három óra körül, kurzus a „trobar”-ról: a szerelem a dal a költészet) mindig taxival, egyenesen kimentem a baltimore-i repülőtérre, és felszálltam az első lehetséges bostoni járatra. Egészen természetes dolog volt, nem kívánt semmilyen különleges előkészületet, semmilyen helyfoglalást, telefonos tudakozódást a menetrendről, a szabad helyekről. Kértem, bejelentkeztem az American Airlines pultjánál például, elővettem a First National Bank of Maryland csekkfüzetét, védőborítója krokodilbőrt utánoz (a füzetet és a számlát megőriztem, ötven dollárral), s vettem egy retúrjegyet Bostonba (egy *return ticket*-et).

Az utazás minden pillanata hallatlan fényűzés volt számomra: úgy szállni fel egy repülőre, mint egy autóbuszra, vagy majdnem úgy, habozás nélkül taxiba szállni, hogy kivigyen a reptérre, csevegven a sofőrrel vagy hallgatva a nappal utolsó *weather report*-ját (tél volt, és az éghajlati változások lényeges szerepet játszottak a lakosság mindennapos elfoglaltságaiban); elővenni a Johns Hopkins egyetemi *faculty card*-omat, mellyel habozás nélkül, sőt kedvesen fogadták el csekkemet a pultnál (roppant szokatlan helyzet egy francia egyetemi ember számára!), („*thank you, Doctor Roubaud, have a good trip!*”), családiasan érezni magam a gép felszállásakor, inni egy Coca-Colát műanyag pohárból – minden perc örömmel töltött el. Igaz, Louise várt rám Bostonban. De azt hiszem, majdnem ugyanezt az örömet éreztem volna, ha bárhova utazom, ez az egész annyira új volt nekem. Nem kellett számolgotnom a kiadásaimat, az abszolút felelőtlenség állapotában leledzettem, és ezt korábban soha nem ismertem.

Bostonban minden hidegebb volt, szürkébb, havasabb. A Logan Airtportból gyakorta léptem ki a korábbi, tapadós, már elnehezült, ropogó, síkos, vakító hóra zuhogó havazásba. Júniusi hazatérésemig folytattam ezeket az utazásokat, de a legelső kép, ami beugrik róluk, mindig a hó, a súlyos, szürke égbolt, a mindent betakaró, mindennütt jelenlévő, sűrű, veszélyes és izgató hóban lassan és méltóságteljesen haladó taxi. A mostani *elágazás*ban rám törő emlék, erotikus álmodozásom emléke a Johns Hopkins könyvtárban határozottan vág utat magának a hóban, a hószakadásban, mely akkor kezdődött, amikor Iowába indultam.

Megérkeztem. Mintha ifjúkori pornográf képzelgések mélyéről lépett volna elő, Louise meztelenül nyitott ajtót, és én követtem őt egy egyetemet későn kezdő és nem túl módos diáklány kicsi, zsúfolt, túlfűtött, és a könyvek meg a ruhák miatt káprázatosan rendetlen lakáson, az övén keresztül.

Amit most, tizenhat év után, az Amszterdam utcai, könyvekkel telezsúfolt, egyetlen, sárgásfehér szobámban mindebből a legelkülönítettebben, a legvilágosabban látok, az az ágy: keskeny volt, alig nagyobb, mint egy egyszemélyes ágy, szinte térköz nélkül odatolva a havat és a kinti felhőket kizáró ablakhoz, egy alacsony (egyméteres) könyvszekrény mellett, rajta megszámlálhatatlan könyv, füzet, pohár, zsebkendő, fénykép..., valamint egy ébresztőóra (elektromos,

világító, csendes, jelezte az órát és a napot, folyamatosan kiírta a múlt időt, vekker, amely mindig is ott volt éjszakánként Louise feje mellett a legkülönbözőbb helyeken, ahol láttam őt).

A lakás egy hanyag, de voltaképp nem lusta Louise-t tükrözött, aki gyakran futamodott meg a rendrakás házimunkái elől, bizonytalankodó, határozatlan volt, mindent folyton későbbre halasztott, nehezen szánta rá magát, hogy megmozduljon, hogy nekilásson, hogy „megcsinálja”. De nem csupán ezt az egy változatot adta elő: mert létezett egy tempós, aktív, szinte makacs, határozott Louise is, aki váratlanul lépett egyet, és belevágott élete megváltoztatásába, előbb egy francia *PhD* kurzusba, később – nemigen habozva – egy New York-i kiadónál kiadói munkába Manhattanben. Ez a kétarcú Louise végtelenül vonzó volt: mert ha némileg elkedvetlenítő nem-törődőmsége rettenetesen tétovává tette foglalatosságainkat illetően szombat-vasárnapjainkon a múzeumok és a séták lehetséges dolgában, hirtelen szívesen döntött az ágyban töltött éjszakai vagy nappali idő meghosszabbítása mellett, s megkönnyebbülve, hogy nem kell felállni, felöltözni, kimenni a nyílt utcákra és döntenie útirányok felől, ismét visszatért második, koncentrált és lelkesedő természetéhez, bár egészen más vonatkozásban.

174. Késletetett és lassú

Még itt (az ágyában) is megmutatkozott „hangulatának” vagy (ahogy annak idején mondta) „kedvének” „késletetett és lassú” oldala. Nagyon pornográf módon szerette – a magányosok szenvedélyességével és képzeletével – az időpillanat meghatározatlan késletetését, a lassú kínálkozást és a szavak hallgatását, s ebben talált teljes gyönyörre.

Az éjszakai és a nappali idő a majdnem mindig ugyanolyan fények miatt összekeveredett egymással: a függönyök mindig behúzva, a téli és rövid ideig tartó napvilág alig hatolt be; de az Amerikában állandóan erős kivilágítás, a sok rögzített vagy mozgó fény miatt éjszaka sem volt soha igazi sötétség. Szerettem ezt. Szerettem nézni Louise-t. Mindig szerettem nézni.

Mindez számomra a legintenzívebb, boldog részvétel lehetőségét nyújtotta; a közönséges időből elcsent erotikus idő luxusa növelte a gyönyörök kielégítésének felelőtlen alkalmait: a leküzdött távolság, a repülőút okozta részegség, magának Amerikának a gondolata, Louise philadelphiai hangja, amint azt mondja, „nyársalj föl!”, a külföldön élők idegenszerűségének kifejezhetetlen, roppant enyhe árnyalatával.

Hogy hangja egyszerre volt idegenes és tökéletesen érthető (mind angolul, mind franciául), erősen zavarba hozott. És ez szimmetrikus helyzet volt: mivel angolul beszélő francia voltam és (olyan okból kifolyólag, amit még nem mondtam el) több, mint francia, a francián túl – provanszál. A testek kapcsolata didaktikus, tanító, tanulni kell, tanítani kell, és ez is, az is, hogy úgy mondjam, elkerülhetetlenül a hangon keresztül történik.

Mondják, bár ez csak nagy adag érzéketlenségre alapozva mondható, hogy minden test, amelybe behatolunk, amelyet

élvezünk, közömbös, vak, felcserélhető emlékké válik (talán a „legelső alkalmat” kivéve, ha hiszünk Brassens dalának). Ezzel szemben számomra a különbségtételnek, a különbség helyének magának semmi másra vissza nem vezethetőnek kell lennie. Még mindig látom Louise-t, látom-hallom őt az éjjel-nappalok mozgó, jelenlévő, kimeríthetetlen képeiben.

E szenvedély tökéletes emblémája, bizonyos fokig a *címe* és biztos útja az emlékezéshez e név, Louise: minden bizonnyal elsőrangú érzékisége miatt, ahogy a fülemben hallható módon a beleegyezés szóbelseji igen-je, „oui”-ja siklik a két mássalhangzó, az *l* és a *néma* e előtt valamelyest lágyított *z* között; s minden bizonnyal a mégoly minimális, de annyira megindító távolság miatt keresztneve szerfölött franciás alakja és „újangol” kiejtése között (ilyen volt Louise kiejtése is), s én nem győztem beszélgetni és ismételtetni mindaddig, amíg, ha csak enyhén is, de még tökéletesen beszélt; a legnehezebb hangok azok voltak, amelyek a betűk közös alakjai miatt sajátos homonímia-szinonímia viszonyba lépnek egymással a két nyelv közötti eltérő hangzásukban.

Ez az ok, ez az igen sajátos nyelvi ok a nevének még máig az emlékezet hatékony fonálává tette. Azonnal újra visszaröpít abba a bostoni ágyba, melyben ezeket a nappaloktól szinte elválaszthatatlan éjszakákat töltöttem, kevés alvással.

Igen gyakran felébredtem az alvásból, mivel az ágy szűk volt, de főleg mert nem az enyém; és hallgattam az éjszakában a rendőrautók felejthetetlen és traumatizáló vijjogását. Odasimultam Louise meztelen hátához, elvettem a kezemet a melléről, tenyerem a combjai közé rejtettem, az ismerős, nedves, zárt melegbe.

175. Change in Connecticut

Épp hogy megkezdtem kinti tartózkodásomat a Johns Hopkinson, amikor alig egy vagy két hétre rá Jean Paris társaságában meghívtam egy konferenciára Connecticutba; a helyszínrre nem emlékszem, bizonyára egy egyetem, minden bizonnyal egy „francia tanszék”, de ennek nincs különösebb jelentősége. Ebben az időben egyike volt ez azoknak a megszámlálhatatlan konferenciáknak, melyeken meg kellett tárgyalni az irodalom helyzetének kérdését, kapcsolatát a legutóbbi elméleti és egyéb fejleményekkel, és a fejlemények között Franciaország néhány év óta a színházat jelentette. A színház közönséges kifejezés ebben az összefüggésben, de kétségtelenül ez egyszer helytálló; csakugyan egy színházi előadásról volt szó. Követtem Jean Parist, mint valamivel később Iowában is, és itt találkoztunk...

Amint ezt a nevet leírom, számolok azzal, hogy tüstént átlépek egy – természetesen képzeletbeli, de szövegemben némi jelentőséggel bíró – demarkációs vonalat, mellyel a szembenézést ezidáig különös módon öntudatlanul kerültem: a határt nyilvános és magán között. Elvben a regény nem ütközik ebbe a határba, mivel mindaz, amit elbeszél, hivatalosan képzeletbeli. De az igazságnak az a kikötése, melyet önmagamra kiszabtam, arra kötelez, hogy vagy hallgatok

annak egy részéről, amit el kellene mondanom, nehogy jöveteletlenül veszélynek tegyem ki a „regény” műfajmegnevezéshez szükséges fikció lehetőségét, mely elnevezést „a nagy londoni tűzvész” számára fenn kívánom tartani; vagy ravaszkodom, a történet bizonyos motívumaival párhuzamosan és részleges alakoskodással fikciósan azt mondom: „az 18. esztendőben, XXXX uralkodása idején, néhány versztára ... falutól.”

Vagy végezetre kitolom könyvem közreadását egy meglehetősen távoli jövőbe, amikor az „igaz” arról, amit elmondok, valamint az itt előkerülő személyek elégséges pontatlansággal lesznek megragadhatók ahhoz, hogy a kérdés ne legyen különösebben lényeges.

Találkoztam hát Jean Pierre Faye-jal, és egy látszólag szolidáris és alkotó trióban bemutattuk a *Change* nevű, avantgárdnak nevezett folyóirat szándékait és első ténykedéseit. Önteltséggel vegyes naivitással, melybe még most is belepirulok (s aminek életemre nézve rengeteg, utólag katasztrófikusnak ítéltető következménye volt), csakugyan elköteleztem magam egy Jean Pierre Faye által támogatott vállalkozásnak, amelynek harci gépezetnek s egy korábbi és vetélytárs, *Tel Quel* címre hallgató gépezetet lecserélő terméknek kellett volna lennie (melyhez Faye azt megelőzően csatlakozott, hogy előzőleg összeveszett volna eredeti lapjával).

Az egyetemi világban uralkodó pezsgés itt is, ott is, szinte mindenütt kitermelt egy bizonyos, kétségtelenül marginális, de valóságos érdeklődést az „avant-garde” viták, valamint kapcsolatai iránt a strukturalizmussal, a marxizmussal, a pszichoanalitikával és más izmusokkal, melyek között a lingvisztika sem volt kevésbé harsány. A Faye által követett stratégiai irányvonalban az USA és egyetemei jelentős szerepet játszottak; bennük a *Change* meghódítandó terepét látta, vagy inkább azt, hogy nem szabad az ellenfél kezére adni; ahelyett, hogy átlátta volna, az ellenfél az oly neveltséges tétért vívott csata elől már azelőtt megfutamodott, hogy megrohmozták volna, amint a folytatás részletesen megmutatta.

De 1970 első hónapjaiban, a szépen indult folyóirat kezdetéhez képest igen korán, el kell ismerni, minden remény jogosnak tűnt, és Connecticut kiváló hely volt arra, hogy elkezdjük a csatát, nemde?

Tehát itt voltam, tehát itt voltunk. Beszélünk, nem nagyon emlékszem, miről. Alig értettek meg. Talán itt nem bevett dolog megérteni valamit, mindenestre annak nem, akit megérinthez az akadémiai intézet (és egyesek meg tudták találni az ilyen közlés-átadás nélkülözhetetlen eszközeit, mellesleg a szükséges intézményi és közvetítő csatornákon keresztül; a tézisek igazsága, a fogalmak helyállósága, a hipotézisek termékenységé itt csak nagyon kevésé számít).

A hallgatóságban volt egy szép, fiatal nő, aki azért jött el Bostonból, hogy meghallgassa Jean Pierre Faye-t. Hosszúka és határozott arca volt, hosszú haja. Amolyan Husserl-unoka, olyan, aki semmi vizet nem zavar a környezetében.

Jött, összejöttek; nem tudom, ki csábított el kit; de hát megtörtént, és együtt voltak Connecticutban.

176. Vacsora Jakobsonnal

Meglátták egymást Connecticutban és innen együtt utaztak Bostonba. Követték őket. A *Change* triójának találkozója volt Jakobsonnal, aki, öreg bandita, szorgalmasan ismerkedett az elméleti és a retorikai „French Connection” különféle változataival, akik kesei és egyetemes hírnevének ingatag csapatait alkották.

Jean Paris féltékeny volt Jean Pierre-nek Suzannél (ez volt a nő neve) aratott sikere láttán, s találkozni kívánt egy bizonyos Tracyvel, egy szép vörös hajú nővel, mint mondta. Suzan be akart mutatni minket egyik barátnőjének. Aki Louise volt.

Jean Paris nem találta Tracyt. Louise, kirángatva egyik ágyban (egyedül) töltött zsidbadt periódusából, visszahúzódó volt. Ez valamilyen fogadáson történt, valamilyen helyen. Felbátorodva azon, hogy ezt félénkségnek véltem, ami újra kihozta belőlem a félénkséget, mely minden olyan célszerűtlen átlagszituációban elfog, amikor váratlanul beszélni kell valamiről, nem tudva, hogy van-e valami mondandónk, ami általában tökéletesen szórakoztató tesz – megkíséreltem hát Louise-t szóra bírni.

És ez könnyű volt. Tehát: Louise befejezett vagy inkább habozva és határozatlanul elvonszolt a befejezésig egy doktori értekezést (*PhD*, a bennfentesek számára) a káprázatos Harvard egyetem tájékán. Miután franciára szakosodott, amit jól beszélt, de nem nagyon szeretett (és az irodalmat még kevésbé, főleg mint kutatási tárgyat nem), váratlan és kitartó szenvedélyességgel belevágott a provanszáiba, és ebbe az irányba „swingelt” el, ami azzal járt, hogy most, ragyogó kezdetek után némi késésben van az akadémiai „*struggle for life*”-ban, mivel gyakorlatilag mindent a nulláról kellett kezdenie. Ráadásul az óprovanszált választotta.

Huszonnyolc éves volt, és hanyagul adott néhány franciaórát, addig is, amíg komolyan nem keres majd a közeljövőben olyan tevékenységfajta, melyből tényleg megél, a francia oktatásából egy „*college*”-ban, ami semmi örömet nem adna neki. Minthogy a diszsertáció befejezésének szükségessége gazdasági ellentmondásokhoz látszott vezetni, Louise egyre kevésbé sebesen haladt a befejezés felé. Élete ebben az időben ingatag volt, szerelem nélküli, néhány harvardi alkalmi ismerős mellett egy kissé unalmas szerelmeskedéssel telt (egy teológiahallgatóval!), és azzal az örökös dilemmával, hogy felkeljen-e, egyen-e, írja-e meg és elküldje-e *curriculum vitae*-jét egy olyan munka érdekében, aminek neki kellene utánajárni, de amit nem akar megkapni. Egymáshoz közel, mélyen ülő, intenzív, olykor, de egyébként ritkán, parancsoló szemei voltak, ragyogó háta. Főleg kényelmesen elheverve, és meztelenül. Első látásra nem volt szép.

Egy helyiség sarkában álltunk, mozdulatlanul, valami embekekkel teli helyiségben. (Megyek előre ebben az elbeszélésben, de még mindig nem emlékszem a *holra* és a *miértre*, csak Louise-ra emlékszem, akit egyébként nem vagyok képes szemem elé idézni az azt megelőző időből, hogy megláttam és megismertem a testét a maga teljességében, ami természetesen nem a most tárgyalt eset időpontjában történt.) Kérdéseimre nem, vagy alig válaszolt, Jean

Pierre-ről érdeklődött (előzőleg kapott néhány bizalmas információt barátnőjétől, Suzantól); ez egészen addig tartott, amíg – kifejtvén, milyen volt a kapcsolatom velük (Jean Parisszal, akit feltűnően nem kedvelt, s akinek egy nyári kurzusát végighallgatta; Jean Pierre Faye-jal) – el nem mondtam, hogy egy szemeszteren át a Johns Hopkinson tanítottam és hogy a trubadúrokról beszéltem. „– Miért éppen a trubadúrok? – Mert provanszál vagyok.”

Azután telt-múlt az idő. Azt hiszem, valahová teára kellett volna mennem; de arra emlékszem, hogy egy idő után mindenki elment. Louise karjai meztelenek voltak. Rátettem a kezem a karjára, megfogtam a kezét. Kiléptünk a hidegbe, sétáltunk a folyóparton. Átöleltem és átölelt. Meghívtam másnapra vacsorázni Jakobsonhoz.

Gyalog mentem vissza a szállodámba.

Izgatott voltam.

177. Vacsora Jakobsonnal (folytatás)

Louise rám gyakorolt, szinte azonnali vonzása (még ma is tart, amikor ezt írom, amikor ebben a prózában először térek el attól az abszolút szűziességtől, melyet a mostani „ág” „elbeszélés” című részében végig megtartottam) a vágy időszakában elsősorban minden bizonnyal a létmódunkban meglévő mély hasonlóságból eredt (rokonságból, mely mélyebb annál, semhogy elmondhatnám), de ugyanennyire különös tartózkodásából is, a „benne lenni a világban” iránti, szinte kézzelfogható, ámbar keserű vagy lázadó elutasítás híján való tartózkodásából, miközben követte a számára kijelölt utakat: a tanulást, és most a tanítást. Nem volt forradalmár (sem a feminizmus harcosa, amivé barátnője, Suzan vált), elfordulásait nem bugyolálta elméletbe, nem érvelt mellette; eredeti volt, de az eredetiség külső jegyei nélkül eredeti, láthatatlan különc, ha a főnévi értelemben használt mellékevek e párosa nem túl ellentmondásos. Számomra ő ebben ismerszik fel, mint aki egy kicsit előbbre tart egy olyan úton, amilyen az én utam is; abban az értelemben előbbre, hogy az én különcségem jobban látható.

Írántam érzett vágya (mint az enyém őiránta) kétségkívül a máshonnan jövő, a földrajzilag és nyelvilag „más” iránti kíváncsiságból fakadt. Szerettem, ahogy rám mint provanszálra vágyik, szerettem a sajtok iránti szenvedélyét; kinevette, hogy lelkesedem a *root-beer*ért és Philadelphiáért.

De a mélyben a ráismerés érzése működött: a magányos ráismerése a magányosra, az a meglepő felfedezés, hogy valamiféle lelki rokonság áll fenn köztünk az egyedüllét különböző módjait illetően (itt nagy különbségek vannak, és e módok gyakran nehezen férnek meg egymás mellett). Ilyesféle előérzet meghátrálást, taszítást, feszélyezettséget, menekülést válthat ki. Nem hiszem, hogy hosszú időn át együtt tudtunk volna élni. De e téli-tavaszi éjjel-nappalok csak tőle és tőlem függő teljes időszakában, kívül a köznapi időn, és később néhány párizsi útja alatt a lendület megállíthatatlan volt.

Jakobson tósztot vezényelt (ez parancs volt) a vodkához. Én vizet ittam (soha nem iszom alkoholt). Jakobson egész vacsoraidő alatt azzal kísérletezett, hogy e fontos elméleti kérdést illetően

kapitulálásra bírjon. Hajthatatlan maradtam. Van egy típusa az individuumokat definiáló leírásnak, mely a következő mondatban foglalható össze: „X az az ember, aki Y-t tett”. Például: „Napóleon az az ember, aki Szent Ilonán halt meg”; vagy: „Archimédész az az ember, aki a fürdőjében dolgozott.” Éreztem, hogy percről percre egyre inkább a következő leszek: „Jacques Roubaud, az az ember, aki nem ivott vodkát Roman Jakobsonnal.”

A balomon Louise nagyon bölcsen uralkodott magán, miközben én bátran szembeálltam a Mester ismételt támadásaival. El kell mondani, hogy Louise bölcsessége és mozdulatlansága nagyrészt annak a ténynek volt köszönhető, hogy kezemet az asztal alá csúszttattam és onnan a ruhája alá, a combjai közé tettem; oly mértékben, ahogyan a vacsora haladt előre és ahogyan Jakobson szaporította (ami engem illet, hiába) a tósztokat (igen valószínű, hogy egy üveg vodkát egyedül ő megivott; úgy tűnik, mindennapos szokása volt ez mintegy ötven éve), én lassan haladtam előre kutatásomban, egészen addig, hogy átléptem a testét közvetlenül fedő finom anyag határát és visszaigazolvá tapasztalhattam, még mindig mozdulatlanságban, a beleegyezését.

Esténként Jean Pierre Faye elment lefeküdni Suzannel. Jean Paris soha nem találta meg újra Tracyt. Jean és én egy pillanatra felugrottunk Louise-hoz. Jean Paris felállt, hogy induljon. Azt mondta: „Jössz?” Azt mondtam: „Nem.”

178. A Ronsasvals

Louise, mondtam, provanszalizált. Miután elhagyta a Harvard francia tanszékét, akadémiai származási helyét (akkor Paul Benichou vezette káprázatosan, az apósom), belemenekült az itteni egyetemen többé-kevésbé hanyagolt középkori provanszál stúdiók homályosságába; azonkívül, távol attól, hogy e szak nagyjából egyedül méltó részterületei, a líra (a trubadúrok) vagy a nyelv tanulmányozása felé forduljon, kiválasztott egy homályos szöveget, egyikét annak a két okszitan szövegnek, melyekben a „franciaországi anyag” (Nagy Sándornak és lovagjainak kalandjai, aminek legismertebb példája a *Roland-ének*) továbbélt: a *Ronsasvals* című költeményt, melynek egyetlen ismert kéziratát a tizenkilencedik században találták meg egy apti jegyzőnél Provanszban, s amit a kutatás a középkorra datált, de ami egy igen régi elődjéről másolt változat, bizonyára a testamentumok lejegyzésének unalmas idejét mulatandó másolták le. Mario Roques készített róla gépiratot és adta ki.

Körülbelül kétezer sorból áll, a sorok tízszótagosok. Louise megkaparintott egy példányt, felsorról felsorra lemásolta nagy Harvard-Coop papírlevelekre (erre a 21×29,7-es formátumra, ami ekkor még egészen új volt számomra és egzotikusan hosszúkásnak tűnt), az erély és a hanyagság klimatikus változásával lelkes és bátortalan erőfeszítéseket tett (ezek egyáltalán nem fügtek össze egymással, mivel olykor képes volt meggyőzni magát hipotéziseinek helyességéről, miközben egy hónapon át rá se nézett a költeményre;

vagy ellenkezőleg, tucatjával fésülte át az oldalakat, hogy disztinktív hasonlóságokat kutasson fel, miközben a legteljesebb szkepticizmussal nyilatkozott a kutatás hasznosságáról és végeredményéről).

Azt hiszem, a tárgy belsőleg érdekelte őt; s hogy – szinte összes kollégájával ellentétben, akiket csak abban a mértékben lelkesített a *PhD*-jük, amennyire „állást” lehetett vele „leakasztani” (részben ez magyarázza az eredmények túlnyomó részének riasztó közepszerűségét) – éppen a disszertáció és a későbbi munka közti kapcsolat az, amely a mélyben a más célra rendeltetést táplálta. Irántam érzett vonzalma egy pillanatra újra visszaadta neki elszántságát; de azt hiszem, soha nem fejezte be a *PhD*-jét.

Arra törekedett, hogy ezen a példán igazolja Parry–Lord (Homérosszal kapcsolatban felállított és a két világháború közötti jugoszláv hősi énekek orális hagyományú költészetén igazolt) hipotéziseit, s hogy egyszerre mutassa be e hipotézisek egyetemes érvényességét (vagy legalább hozzájáruljon az igazoláshoz a *Roland-ének*en keresztül, amire már mások is vállalkoztak), valamint helytállóságát az egészében vett középkori „történeti ének” tanulmányozásában.

Az elmélet általános elgondolása az, hogy az orálisan komponált és továbbörökített epikus költészetnek vannak nyelvektől és koroktól némileg független, közös jellemzői; az elgondolás szerint e költészet rögtönzött volt, és az „énekesek” emlékezetében megőrződött legszerencsésebb rögtönzések rögzültek. A technika a verssorra épül, mely két részből, két félsorból áll (ez igaz mind a homéroszi versorra, mind a Parry és Lord által vizsgált hősi költeményekben alkalmazott szláv versorra, vagy a *Roland-ének* tízszótagosára éppúgy, mint a *Ronsavals*-ra [nem feledkezve meg a *Cantar del mio Cid* Don Menendez Pidal által valójában nem tisztázott rejtélyes verssoráról sem]); a sor elején a bárd nagyon gyakran megpihen; teljesen kész darabkákat keres emlékezetében, melyeknek kellő hangmértékük van, megfelelő hosszúságuk, a hagyomány és a tapasztalat jól lecsiszolta őket. Bedobja a levegőbe, miközben ez alatt az idő alatt fejében elkészíti a verssor második felét, amely meghosszabbítja az elsőt és előreviszi a költemény működését. E teljesen kész darabokat, az orális hagyománynak ezt az „előfőzött” metrikus nyelvét Parry és Lord *formuláknak* nevezte. Mondattani párhuzamosságok segítségével, főnevek, igék vagy melléknevek helyettesítésével, kifejezésről kifejezésre ugyanolyan „mértékű” szavak, igék, melléknevek cseréjével az orális költő roppant természetes módon képes gazdagítani készletét, „formuláris elemeket” alkot, melyek hozzátapadnak a „formulákhoz”, kialakítva a hősi költemény poétikai anyagának túlnyomó részét.

Louise feladata elgondolása szerint egyszerű volt: felderíteni a formulákat (adatolható ismétlődéseiken keresztül), a formuláknak elkönyvelt formulákból kiindulva meg kell határozni a formuláris eljárások osztályát és ki kell terjeszteni az „orálisan készült” költemény vizsgált részletét a szöveg egy adott átvizsgáltsági küszöbéig (színes tintával), s ezzel a „tézis” bizonyítottnak tekinthető.

Kettős nehézség állt elő: egyrészt a tézis kevéssé valószínű; lejegyzett, leírt szövegről van szó, melyben az átgondolt kompozíció érdekében történt kézzelfogható beavatkozás világos, és az orális kompozíció nyomai, még ha eredetileg léteztek is, ki lettek törölve. Másrészt ez az egyhangú munka türelmet és bizonyos kombinatorikus találékonyságot igényel (a formuláris változatok beazonosításában, felkutatásában és vizsgálatában), s ezek Louise-nak nem igazán voltak a birtokában (türelmes volt, de könnyen elbátortalanodott).

Eljöttem Baltimore-ból. Szombatonként, az ölelkezés nyugalmában néha megmutatta munkáját. Alig haladt vele előre.

179. „Joy of Cooking”

A többséggel tartva, állhatatosan és meggyőződésekkel, ösztönös, igéző és természetes *horizontal womanként* Louise központi szerephez juttatta az ágyát a létezésében; itt aludt, álmodott, olvasott, javította a másolatokat, írt leveleket a családjának, Suzannek, hallgatott rádiót vagy zenét, beszélt és meghatározatlan ideig, egészen a szédülésig, a szédületig itt élvezte a gyönyört.

Innen csak a konyhába ment ki szívesen. Valamilyen nagy- vagy kislakú könyvvel szerelkezett föl, főleg a híres *Joy of Cooking*gal, mely ekkor az Újvilágban fiatal angolszász nők millióinak elválaszthatatlan társa volt (és talán még ma is az), s ő nagy jártassággal és – azt kell mondanom – szüntelenül bizonyos boldogsággal esett neki új variációknak (de bókom értéke nem sok, mivel nincs túl nagy érzékem a konyhához).

Még itt is fényesen megmutatkozott természetének rejtett kettőssége: kitarító, konok, szorgalmas a kezdeményezésben, a legnagyobb, boldogan önfelelt a cselekvésben; ami az étkek területén annyit jelent, hogy minden konyhai elszántsága ellenére soha nem volt olyan elengedett, kisimult, derűs és alig szórakozott, mint egy jó vendéglőben.

Mínthogy a Johns Hopkins Egyetem nem remélt bőkezűsége különösen előnyös helyzetbe hozott ezen a téren, igen gyakran mentünk el vacsorázni Bostonban osztrigát kínáló suki-yakiba, érdeklődve a káposzta után, abban a multinacionális ökumenizmusban, amely különösen pusztító hatású az amerikai köretek majdhogynem íztelen jellege, valamint a „melting pot” radikális hatásai miatt, s ezek bizony rövid idő alatt veszélyesen közel sodorhatnak egy kínai szakácsot egy ír hot dog- vagy frankfurtergyárhoz.

Később Párizsban egyik barátom, aki hol rafinált, hol bizarr formában, de osztotta konyha iránti szenvedélyét, megismertette Louise-t néhány kitűnő párizsi vendéglővel, de én soha nem voltam biztos abban (ha a New York-i estéken 1979-ben tett periplumaink változatlan karakterére gondolok), hogy a természeténél fogva valószínű különbséget felismerte-e.

Az ágy iránti szenvedélye, mely minden másnál erősebb volt, számomra szerencsés módon azzal járt, hogy az ilyen körülmények között eszegethető rágcslálnivalók mellett nem hanyagolta el

a nem, vagy alig gyárilag készült eledeleket, főként a „breakfast”-eket (ellentétben a „sült” iránti bizonyos lelkesedéssel, megvetvén a „nyersét”).

Egészen élesen emlékszem azokra a „blueberry muffin”-okra, melyeket egy nagyáruházban, a Filene’s-ben vettünk, s a morzsákat az éjszakákba nyúlóan kerestük, nekem kellett megszabadítani tőlük a melleit, a hónalját vagy a haját.

Egyenesen a metróból lehetett bejutni a Filene’s alagsorába, a „Filene’s basement”-be, ahol az a személytelen, eredeti és kihalófélben lévő árverésszerűség folyt, amit másutt sehol nem láttam: rengeteg vályú, bennük főként női ruházati cikkek tornyosulnak kupacokban, a „végkiárúsítás” összevissza állapotában. Az elv, amely némileg hasonló a katalóniai kikötők halsorsolásához, az ár progresszív csökkentése volt, egészen az ár teljes eltűnéséig: az egyes „vályúk” tartalmát minden nap az előző napinál alacsonyabb áron kínálták. A téli bundákba bújt (márciusi hideg volt) szép, fiatal (és a kevésbé szép, kevésbé fiatal) bostoni nők izgatottsága, tétovázásai, a „basement”-ben kavargó örömteli vagy csalódott felkiáltások pompás élményt jelentettek.

Egy napon Louise mohón összevásárolt mindenféle neki tetsző dolgot ezekből a „vályúkból”. Másnap este mentem fölfelé a lépcsőn, mögöttem, becsúszattam a kezem a nadrágjába, vörös selyemnadrág, a „Filene’s basement”-ben aratott győzelem.

180. Hó

Visszatérve ide, a *flurries*-zel kavargó hó beleavatkozik emlékezésembe, visszatekintő képzelgéseimbe Louise-ról, nevének selymes mandulaízébe a számban, nevének ejtésébe fülemben.

Mediterrán bizalmatlanságot táplálok a hóval szemben; azzal együtt, hogy elbűvöl. Igazából csak ritkán, óvatoskodkodva, visszafogottan szeretem a havat azokon a vidékeken, melyeket magamhoz közelinek érzek, s csak téli reggeleken hat rám. Már csak az ilyen (gyerekkori) havak képesek megtapadni emlékezetemben, puha emlékként, vakító fénnel átítatódva; olykor óvatos autók mennek előre csendesen, vattával lepert nagy szemek világítanak; szemképráztaató jégpáfrányok egy ablakon, párás szobában.

De utálok a messzire nyúló hómezőket, a síelők havát a hegyekben, az örökös kanadai havat, nyomasztó örökkévalóságát azokban az országokban, ahol a hó uralkodik.

Ami látomásomban Louise-zal fonódik össze, az nem a tényleges hó a bostoni hóésésben a Charles River előbb fehér, majd szürke partján, hanem a hó ideája; Louise meztelen és meleg testével, a kinti csenddel összeshövödött melegével ellentétes fényes, pihés, hideg eszme. Arnaut Daniél nézi a meztelen és vágyott testet a lámpafényben; én, miként Bernard de Ventadour a hó felfénylését, ami szememben összefonódik Louise melleivel, fenekével; ő maga nem volt hófehér, világító; de birtokolta a hó világosságát; és a hó, odakint, sötétre váltott.

Természetesen Louise enyhén angolszász kiejtéssel olvasott provanszálul, de különösen ügyelt a záró mássalhangzókra, szinte katalán módon. Egy reggel, a szellőztetéskor az ablak nyitva volt, összekotortam egy marék friss havat az ablakból és lettem az asztalra egy nagy csésze forró, sűrű amerikai kávé mellé.

Látom a „Blueberry muffin”-okat és hallom Jordi de Sant Jordi-t:

Jus lo front port vostra belle semblanca
De que mon cors nit e jorn fa gran festa
Que remiran la molt bella figura
De vostra ffac m'es romassa l'emprenta
que ja per mort no se-n partra la forma
.....

181. A száműzetés kísértése

Ezen a tavaszon számos éjszaka képzeltem el, hogy Louise-zal élek.

Ez voltaképpen a száműzetés kísértése volt, több, mint elemi vágyakozás az amerikai egyetemi létmódra. Nem egyenes, csupán áttételes formája volt ez a remeteség vágyának, mely néhány hónappal később tört rám, a madridi, egyszerre komor és lelkesült elmélkedésem után.

Fel sem merült, hogy Louise jönne Franciaországba; nem gondolhattam, hogy egy ilyen élet megfelelné neki. És szerintem a szakítás korábbi állapotommal hiányt szült volna bennem is.

De az, hogy én menjek az USÁ-ba, előfeltételezte, hogy ott munkát találjak. Tartós meghívásom a Johns Hopkinsra vagy Iowába egy pillanatra lehetségesnek tűnt. De semmi ilyesmi nem jött.

Nem hiszem, hogy megtettem volna ezt a lépést, még ha tényleges lehetőség adódott volna is rá.

Ennek legvilágosabb oka a költészet. Azon túl, hogy vonzalmam az amerikai társadalom és politika iránt általában csekély, inkább a nyelv érve volt az, ami döntő lett volna, ami döntő volt (ha kitartóbb vagyok, talán kieszközölhettem volna magamnak egy meghívást): ahhoz túlságosan is függtem a jelenkori francia költészetcsinálástól, attól, ami éppen mozgásba lendült és ami kipörgött a francia költészetből (nekem is volt részem benne), hogy nagyon határozottan ne érezhessem, elmenetelem hiba volna, tévedés, hátraarc.

Nem hagytam cserben a *Tervemet*.

És *Tervem* költészetterv volt.

Louise háromszor jött el hozzám Párizsba. 1974 nyarán egy hónapot töltött az Amszterdam utcában. Elbúcsúztam tőle a repülőtéren, láttam, amint megy a gép felé, kezében egy baguette-tel és egy szatyor sajtjal.

(Szigeti Csaba fordítása)